

פרשת כי תבוא: האם מותר לתת מאכל לאדם שלא יברך עלי

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מספרת התורה, על עמידתם של בני ישראל למרגלות הר גריזים ועיבל, ועל כך שקיללו או ברכו את מי שיעבור או יקיים את דברי התורה. אחת הקללות היא לפני עיוור לא תיתן מכשול, ולמרות שמפשט פסוקי התורה משמע שאסור להכשיל אדם בצורה פיזית, חז"ל למדו מכאן שהכוונה דווקא להכשלה רוחנית, וכפי שמבאר הרמב"ם בספר המצוות (רצט):

"והמצוה הרצ"ט היא שהזהירנו מהכשיל קצתנו את קצתנו בעצה והוא שאם ישאלך אדם עצה בדבר הוא נפתה בו ובאה האזהרה מלרמותו ומהכשילו, אבל תיישירהו אל הדבר שתחשוב שהוא טוב וישר. והוא אמרו יתעלה (קדושים יט) ולפני עור לא תתן מכשול. ולאו זה אמרו, שהוא כולל גם כן מי שיעזור על עבירה או יסבב אותה."

בעקבות דברי הרמב"ם האוסר להכשיל אדם מבחינה רוחנית, פסק השולחן ערוך (או"ח קט"ז, ב) שאסור לתת לאכול ולשתות לאדם שלא יברך. אמנם, כפי שכבר העיר הגאון מלובלין (שו"ת תורת חסד, או"ח סי' ה), למעשה לא מקפידים על כך ונותנים אוכל לאדם שלא מברך "ויש לצדד להיתר, וללמד זכות מה שהעולם אין מזהיר", ובסוגיה זו נעסוק הפעם.

לפני עיוור

הגמרא במסכת עבודה זרה (ו"ע"א – ע"ב) מביאה מחלוקת בשאלה מדוע אסור למכור בהמה לגוי, ומביאה שתי אפשרויות:

אפשרות ראשונה - משום הרווחה: ליהודי אסור לגרום שישמע שם אלהים אחרים בעולם, וכאשר הגוי עושה עסק טוב בקניית בהמה הוא הולך ומודה לאלוהיו - ואסור ליהודי לגרום לכך. **אפשרות שניה - לפני עיוור:** בעבר, כאשר הייתה לגוי בהמה הוא היה גם רובע אותה (מעשה אסור לו על פי שבע מצוות בני נח). בכך שהיהודי מוכר לגוי בהמה - הוא גורם לכך שהגוי ייכשל בעבירות.

נפקא מינה בין הפירושים תהיה, במקרה שכבר הייתה לגוי בהמה נוספת ברשותו: האיסור הראשון (הרווחה) עדיין קיים, משום שגם אם כבר יש ברשות גוי בהמה, עדיין יודה לאלוהיו על העסקה. על "לפני עיוור" לעומת זאת היהודי לא יעבור, משום שרק כאשר הגוי לא יכול היה לחטוא לפני כן קיים לאו, אך במקרה שכבר היתה לגוי בהמה אין היהודי עובר על האיסור.

אין אפשרות לחטוא

כאמור, כאשר יש אפשרות לגוי לחטוא גם ללא עזרת היהודי, אין בכך איסור של לפני עיוור. נחלקו הראשונים בשאלה, כיצד קובעים כיצד קובעים שאין באפשרות הגוי לחטוא. לדוגמא, כאשר מכרו לאדם עבודה זרה שקיימת רק במקום מסוים בעולם, האם המוכרים עוברים על לפני עיוור. כי אמנם יש לגוי את האפשרות להגיע לעבודה זרה, אך זה ידרוש ממנו מאמץ רב:

א. **רש"י** (ו"ע"ב ד"ה דקיימא) מפרש, שרק כאשר אין לחוטא סיכוי כלל להגיע אל החטא יש איסור של לפני עיוור על המחטיא אותו, וכן כתבו **הר"ן** (ב"ע"א ב"ה"ר), **האור זרוע** (ע"ז ס' ק) ו**התוספות** (ע"ז ו"ע"ב ד"ה מניין). לכן בדוגמא שראינו לעיל המוכרים לא יעברו על לפני עיוור, כי יש לקונה אפשרות להשיג את העבודה זרה.

ב. **המאירי** (ו"ע"א ד"ה כל מה) חלק על דברי רש"י, וכתב שרק כאשר הקונה מוצא בקלות את העבודה זרה אין בכך איסור של לפני עיוור, אבל כאשר "אינו מוצא אלא בטורח", יש בכך איסור (ועיין **חוות יאיר** סי' קפה, וכתב **סופר** יו"ד פג). הסברא בשיטתו היא, שכמעט תמיד יהיה אפשר להשיג את האיסור במקום אחר, כך שלשיטת הראשונים החולקים יוצא שהלאו של לפני עיוור כמעט לא קיים.

סיוג ההיתר

לפי מה שראינו עד כה, לכאורה הנותן אוכל לאדם שאינו מברך לעולם לא יעבור על איסור דאורייתא של לפני עיוור, שהרי יש באפשרותו לקנות אוכל במכולת הסמוכה. אמנם, חלק מהפוסקים סייגו את ההיתר, וכתבו שיש מקום שגם במקרים מעין אלו יעברו על לאו, לפחות לדעת המאירי המחמיר בעניין זה:

א. **המשנה למלך** (מלוה ולוה ד, ב) סבר, שכאשר האפשרות הנוספת לחוטא להשיג את דבר האיסור קיימת רק אצל יהודי - אין זה נחשב כאילו יש באפשרותו להשיג את האוכל במקום אחר, מכיוון שאחרי הכל יהודי יחטא. כך כתב גם **המנחת חינוך** (רלב, ג), וראייה לדבריהם הביאו מדברי התוספות במסכת חגיגה (יג"ע"א ד"ה אין).

הגמרא במסכת חגיגה כותבת, שאסור ליהודי למסור דברי תורה לגוי, מכיוון שנאמר 'לא עשה כן לכל גוי, ומשפטים בל ידעום'. מקשים התוספות, מדוע הגמרא לא כותבת שאסור ליהודי ללמדו תורה בגלל שהוא מכשיל את הגוי בעבירה, ויש בכך איסור של לפני עיוור! ותרצו, שמדובר במקרה שיש גוי אחר שיכול ללמדו.

מקשה המשנה למלך, מדוע התוספות כתבו שלא עוברים על איסור של לפני עיוור בגלל שיש גוי אחר שיכול ללמדו תורה, ולא כתבו שיש יהודי שיכול ללמדו? והרי אפשרות זו מצויה יותר! מכאן מוכח, שגם אם יהיה יהודי אחר שיכול ללמד את הגוי תורה, עדיין זה לא פוטר את המלמד מאיסור דאורייתא של לפני עיוור, ובלשונו:

"ויש להביא ראיה לדין זה ממה שכתבו התוספות בפרק אין דורשין (יג"ע"א) בד"ה אין מוסרים דברי תורה לעכו"ם, דהכא מיירי אפילו היכא דאיכא (= שכאן מדובר אפילו איפה שיש) עכו"ם אחר שרוצה ללמדו וכו', ומדלא קאמרי דאיכא (= שיש) ישראל שרוצה ללמדו, שמע מינה דאינו נפטר משום ולפני עיוור בשביל שיש ישראל אחר שעובר."

ב. **הפני משה** (יו"ד קח) ו**הכתב סופר** (יו"ד סי' פג) חלקו על המשנה למלך וסברו, שאם אפשר להשיג את האיסור אפילו באמצעות יהודי, אין בכך איסור של לפני עיוור. הם דחו את ראייתו וכתבו, שהתוספות נקטו שאם יהיה גוי שילמדו לא יעבור המלמד על לפני עיוור, כיוון שבמצאות שכיח יותר שגוי ילמד גוי, אבל באמת גם אם יש יהודי אחר שילמדו אין בכך איסור.

מסייע לדבר עבירה

למעשה יוצא שכאשר יש באפשרות לחוטא להשיג את האוכל במקום אחר, אין בנתינה לו איסור דאורייתא. בעקבות הגמרא במסכת שבת דנו הפוסקים בשאלה, האם יש בכך איסור דרבנן. הגמרא במסכת שבת (ג"ע"א) דנה בדיני הוצאה מרשות לרשות

וכותבת, שאם בעל הבית מחזיק חפץ בידו בתוך הבית, והעני שלח את ידו לתוך הבית לקחתו, העני עבר על איסור דאורייתא (כי הוא גם לקח וגם הניח), ואילו בעל הבית שהיה פסיבי לחלוטין ורק החזיק את החפץ, לא עבר על שום איסור.

הקשו התוספות (ד"ה בבא) וראשונים נוספים, מדוע הגמרא אומרת שבעל הבית פטור לגמרי? והרי גם אם העני יכול היה לחטוא במקום אחר (כך שאין איסור דאורייתא של לפני עיוור), אחרי הכל בעל הבית מסייע לעני ועובר על איסור דרבנן, והגמרא לא הייתה צריכה לומר שהוא פטור לגמרי!

מחלוקת הפוסקים

א. **התוספות** (שם) ו**הרא"ש** (א, א) כתבו שאכן מעיקר הדין, בעל הבית עובר על איסור דרבנן של מסייע לדבר עבירה. הסיבה שהגמרא לא ציינה דין זה, כי במקרה הספציפי הזה בעל הבית הוא גוי (ורק העני יהודי) ולכן הוא לא עובר באיסור. לחלופין מדובר ביהודי, אלא שהגמרא דנה בהלכות שבת ולא בהלכות 'לפני עיוור'.

ב. בניגוד ל**תוספות** במסכת שבת, **מהתוספות** בעבודה זרה (ו' ע"א) משמע שכאשר נותנים כוס יין לנזיר, אם אין בכך איסור דאורייתא של לפני עיוור (מפני שהוא יכול להשיג את השתייה לבד) - אין בכך איסור כלל, וכן נקטו להלכה גם **המרדכי** (רמז תשצה) ו**הרדב"ז** (ג, תקלה).

חילוקי האחרונים

להלכה מדברי **השולחן ערוך** (יו"ד קנא, א) משמע שהחמיר כדעת התוספות במסכת שבת, וסבר שיש בסיוע איסור דרבנן. **הרמ"א** (שם) לעומת זאת הביא את שתי הדעות ופסק להלכה כדעה המקילה, אם כי הוסיף שבעל נפש יחמיר לעצמו. אפשרות נוספת העלו חלק מהאחרונים שסברו, שאין מחלוקת בין התוספות בעבודה זרה לתוספות בשבת, וכל תוספות מדברים על מקרה שונה:

א. **הש"ך** (שם, ו) כתב, שיש לחלק בין מומר לבין יהודי רגיל. אם מדובר במומר, מכיון שהוא כבר חוטא תמיד בכל עניין, מותר אפילו לסייע לו באיסור ואין זה נחשב כלל עבירה (ועל כך דיברו התוספות בעבודה זרה). לעומת זאת כאשר מדובר ביהודי שלא מוגדר כמומר, אזי קיים איסור דרבנן לסייע לו בדבר עבירה (ועל כך דיברו התוספות בשבת). ובלשונו:

"אבל לפי עניות דעתי דלא פליגי, דכולי עלמא מודים לתוספות בעבודה זרה, דבעובד כוכבים או מומר שרי (= מותר) והתוספות במסכת שבת מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור, וכדכתב הרא"ש שם דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שבית דין מצווים להפרישו כל שכן ישראל גדול, מה שאין כן בעובד כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו."

ב. **הכתב סופר** (שם, ד"ה וליישב) חילק בין מקרה בו הסיוע לעבירה נעשה לפני רגע העבירה, לבין מקרה בו הסיוע נעשה בזמן העבירה ממש. בגמרא בשבת, ברגע שנטל את החפץ מבעל הבית, הוא עובר איסור של הוצאה מרשות לרשות, לכן יש בכך איסור דרבנן. בעבודה זרה לעומת זאת, הנזיר יעבור על איסור רק כאשר ישתה את היין ולא ברגע הגשת הכוס ולכן אין איסור.

באופן דומה פסק **הנצי"ב** (משיב דבר ב, לב), שמותר למי שפרנסתו בכך, לשדך בין בני זוג שלא ישמרו טהרת המשפחה. אין הוא עובר על איסור 'לפני עיוור' כי בכל מקרה לא ישמרו טהרת המשפחה בהמשך. גם איסור מסייע לדבר עבירה אין, שהרי שבעצם יצירת הקשר ביניהם אין בכך בעיה, ואם הם יחטאו זה יהיה רק לאחר מכן.

הגשת אוכל לאדם שלא יברך

כנזכר **השולחן ערוך** (או"ח קסט, ב) אסר לתת אוכל לאדם שלא יברך, ולפי מה שראינו יש לראות האם יש מקום להקל. כאשר כוונתו לאכול במקום אחר, יש מקום להקל לפי דברי הרמ"א שראינו לעיל, שפסק כדעת התוספות בעבודה זרה. גם כאשר אין כוונתו לאכול במקום אחר, נקט **הרב וואזנר** (שבט הלוי ד, יז) שיש מספר סברות להקל:

צירוף ראשון: ייתכן שאותו אורח מומר, ואם כך אפשר לצרף את דעת הש"ך שאין בעיה לסייע לו בדבר עבירה (ועיין הערה¹). **צירוף שני:** מכיון שאותו אורח אינו מברך, ייתכן שגם אינו שומר כשרות, ואם כן כאשר מביאים לו כעת לאכול מונעים ממנו לאכול נבילות וטריפות, כך שלמעשה מצילים אותו מעוון ולא מכשילים אותו, ובלשונו:

"מי שיש אצלו אורח חשוב יש לצדד להקל לתת לו מאכל ומשתה, אם הוא באופן שאם יבקש ממנו ליטול ידיו ולברך ירגיז לו מאוד, וכיון שהוא איסור דרבנן, דאדרבה אם הוא לא יתן אזי ילך למקום אחר ויאכל נבילות וטריפות, ומדין מסייע לעוברי עבירה עיין בפרי מגדים הכא דאיכא דיעות דבאיסור דרבנן ליכא דין מסייע כשאנו בתרי עברא דנהרא, ועוד על פי המבואר ביוורה דעה ס' קנ"א בש"ך ובמפרשים שם, דאדם העובר על כל המצוות במזיד ליכא כלל דין דמסייע."

צירוף שלישי: סברא נוספת הביא **הגרש"ז אויערבך** (מנחת שלמה א, לה), שאם מדובר באדם שאוהב תורה ומצוות, וכאשר לא יתנהגו אליו בצורה יפה זה עלול יגרם לכך שישנא את הדת ושומריה - אי נתינת האוכל וביזוי מהווה מכשול גדול יותר ממצב בו ייתנו לו אוכל ולא יברך. כמו כן, לצורך קירוב רחוקים או במקום של הפסד ממון (עסקה שתבטל בעקבות כך), התיר **הרב משה פיינשטיין** (או"ח ה, יג), לתת אוכל לאדם שלא יברך.

למרות כל ההיתרים, החכם עיניו בראשו, ולכן כאשר אין פגיעה בכך שלא יביאו כיבוד לשולחן, עדיף לא להביא. חלק מהאחרונים כתבו שבמקומות בהם יש מגע רציף עם הצבא, מותר לכבד חיילים באוכל, מכיון שיש חשיבות גדולה לקשר הטוב בינם למתיישבים. כמו כן, וודאי שבמידת האפשר יש לברך בקול רם, ולבקש מהנוכחים שיתכוונו לצאת ידי חובה בברכה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

¹ כפי שראינו בעבר (ויקרא שנה א'), לדעת הרב וואזנר חילונים בזמננו נחשבים מומרים, ומשום כך המצב בו האורח מומר, נפוץ. לעומת זאת, לפי הסוברים (וכך הדעה המסתברת) שהחילונים בזמן הזה נחשבים תינוקות שנשבו - קשה לסמוך על צירוף זה של הרב וואזנר.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com